

COROMINES, Joan: *Itineraris Joan Coromines. Excursions a la recerca del mot, de la paraula viva*, Pròleg i edició de Josep Ferrer i Joan Pujades, Barcelona/Sant Pol de Mar: Fundació Pere Coromines/Ajuntament de Barcelona, 2014

ALBERT JANÉ

Institut d'Estudis Catalans
ajane@iec.cat

A l'obra ingent, titànica, de Joan Coromines, en primer lloc com a lingüista excepcional i després com a corresponsal (Coromines és, molt probablement, l'escriptor català de qui coneixem un epistolari més copiós), ha vingut ara a afegir-se un gruixut volum de 600 pàgines que aplega la relació de totes les seves excursions, cosa que en fa, si la nostra informació no és deficient, el primer dels nostres escriptors excursionistes. No creiem pas que en el nostre àmbit excursionista, que tanta lletra impresa ha arribat a originar, existeixi una relació impresa d'excursions realitzades per una mateixa persona que sobrepassi el volum que ara comentem.

El total d'excursions de Joan Coromines al llarg de cinquanta-set anys, numerades correlativament, exactament del 15 d'octubre de 1923, a Vallfornés, fins a l'11 d'agost de 1979, a Aiguadassí (Aigüestortes) és de 1.332, una xifra impressionant de debò. Aquest conjunt es divideix en tres blocs. El primer bloc comprèn 215 itineraris, explicats amb un detallisme exhaustiu i sorprenent. L'últim itinerari d'aquest bloc (la Pobla de Granyanella) correspon al dia 4 de març de 1934. El segon bloc comprèn 245 itineraris, numerats del número 216, dels dies 18 i 19 de març de 1934 (Requesens) al número 257, del dia 4 d'abril de 1954 (el serrat de l'Ocata). En aquest bloc, s'indiquen solament els diversos llocs que determinen l'itinerari, amb l'especificació de l'altitud màxima del trajecte. I, finalment, un tercer bloc, encara més estricte, comprèn un total de 875 recorreguts, numerats del 458 (4 d'abril de 1954) al 1.332 (1 d'agost de 1979). A més de la data, s'hi indica solament el nom del lloc principal, no sempre identificable (Gubiac?), de l'itinerari.

Com se sap, Joan Coromines va recórrer, en un moment o altre, tot el territori de llengua catalana, i va aplegar, d'arreu, una informació copiosíssima sobre llenguatge viu, amb vista als seus ambiciosos projectes lingüístics, centrats, especialment, en l'etimologia i la toponímia. De fet, però, en la relació dels 215 primers itineraris d'aquest recull, que són els que Coromines explica amb un gran detall, que inclou, fins i tot, el preu dels àpats als hostals i dels transports públics, la notícia sobre aquesta arplega de material és gairebé nul·la. Curiosament, no diu res de les anades de Les a Sant Joan de Toran, un dels poblets més arraconats de la Vall d'Aran, que, segons va explicar a Josep Pla, per a la sèrie dels *Homenots*, va fer l'any 1924, on va obtenir del vell Furquet, un ancià de 75 anys, una informació riquíssima sobre el parlar aranès, que va ser la base de la seva famosa tesi doctoral. Però en l'itinerari 71, del mes d'agost de l'any 1926, Coromines torna a

ser a la Vall d'Aran, i aquest cop contracta els serveis d'un guia professional, Joaquim Delseny, de qui ens diu, en un moment determinat, que vol reveure per demanar-li certs aclariments lingüístics. Després, encara, explica que passa la resta d'una tarda fent-li parlar aranès. Abans, havent sojornat amb uns pastors de la vall de Boí, gent salvatge i taciturna, segons ens diu, prova de fer-los enraonar, perquè parlen un dialecte interessant, però no aconsegueix sinó sentir-ne unes quantes paraules escadusseres. I, encara, a l'inici de l'itinerari 167 (juliol de 1932), que transcorre per la regió de Sant Maurici, Coromines diu, explícitament, que durant quatre dies ha recorregut la Vall d'Aran fent treballs lingüístics.

Val a dir que aquestes excursions de la primera etapa de la vida de Joan Coromines s'havien de cenyir a uns horaris tan estrictes i ajustats que permetien un marge de temps molt reduït per a l'obtenció de material lingüístic. La por de perdre l'últim tren o l'últim cotxe de línia per a poder tornar a Barcelona el dia previst (que més d'un cop es produeix indefectiblement) és una constant al llarg d'aquestes més de dues-cents excursions. Talment com ho és la narració de les penalitats que comporta la pràctica de l'excursionisme quan ve condicionada per la limitació del temps, el mal estat dels camins i llocs de pas i, sobretot, la informació suficient. És a partir d'aquestes circumstàncies que el nostre gran lingüista se'ns revela també com un excursionista de primera, amb una gran resistència física i moral, amb un tremp excepcional, i amb l'aptitud i el sentit de la iniciativa que calen per a resoldre els problemes i els contratemps. Ben mirat, fins i tot no deixa de sorprendre'ns la narració continuada d'aquests contratemps: la pluja, molt freqüent, el vent, el fred, la calor, la gana, la set, els camins perdedors o la seva absència i, sobretot, el cansament, resultat inevitable de llarguíssimes caminades i de duríssimes ascensions. Molt sovint, els companys de camí el poden seguir amb prou feines i algun cop desisteixen de fer-ho i tot. Només el guia aranès Delseny, que devia ser un muntanyenc de debò (un muntanyenc molt ferm, com solíem dir abans), a més d'ensinistrar-lo en el coneixement del seu parlar, és qui el fa esbufegar de debò. L'itinerari núm. 7, per exemple, que descriu l'anada de Bagà a Toses passant pel cim del Puigllançada, i realitzada per Joan Coromines i els seus companys els dies 7, 8 i 9 de desembre de 1923 (això és, a principis d'hivern), és gairebé un relat èpic en què es descriuen totes les adversitats amb què la muntanya posa a prova els qui s'hi endinsen amb l'afany de conèixer-la a fons.

Els mòbils de Joan Coromines són, doncs, en principi, els essencialment característics del nostre excursionisme tradicional, és a dir, la coneixença del propi país, en tots els seus aspectes, el gaudi estètic que proporciona la contemplació del paisatge i, també, la formació del caràcter, l'afany de superació de les capacitats pròpies. I així, Coromines no s'està de ponderar la bellesa i l'atractiu natural de tots aquells indrets que visita, sempre, és clar, que la climatologia, que sovint li és adversa, i les exigències horàries, li permeten d'esplaiar-se en la seva contemplació. Però, a més, i ultra l'interès pel llenguatge, les primeres excursions de Joan Coromines i els seus companys tenien també uns propòsits francament militars,

car eren uns joves idealistes disposats a lluitar, si calia, per la llibertat de la pàtria. En la nota breu inicial que el mateix Coromines va redactar a les darreries de l'any 1972, es refereix a la coneixença que Francesc Macià, el futur president de la Generalitat de Catalunya, tenia d'aquestes activitats. També és en aquesta nota que Coromines diu que abans de la primera excursió que va consignar per escrit, que és de l'any 1923, ja havia fet dotzenes d'excursions, de les quals no havia deixat cap constància.

La major part dels itineraris anotats per Coromines corresponen a les terres del nostre domini lingüístic i a les de la veïna Occitània. Del període que s'acaba l'any 1939, quan va haver d'emprendre el forçat camí de l'exili, notem també sis excursions fetes des de Madrid, on feia el doctorat, i una a Suïssa, des de Zuric, on seguia les lliçons del seu estimat mestre Jakob Jud. Hauríem esperat que un dia s'hagués arribat fins a Rütli, a tocar del llac dels Quatre Cantons, on hi ha el prat sagrat de la independència nacional, i on precisament va morir el seu mestre, segons ens reporta el mateix Coromines en l'esplèndida semblança que li dedica a *Lleures i converses d'un filòleg*, però el jove estudiant devia reservar aleshores tot el temps a absorbir àvidament els coneixements que li transmetia el gran romanista suís, i el seu afany d'anar a caminar per la muntanya es va resoldre en una sola sortida. El dia 8 de desembre de l'any 1938, ja a les acaballes de la guerra, encara va fer una modesta excursió a Collserola (itinerari 321, Can Fatjó), però la següent (7 i 8 de febrer de 1939) ja té per escenari forçat les terres germanes del Rosselló, seguida de tres més pel nord de França. Ve, tot seguit, el llarg sojorn americà, primer a Amèrica del Sud, Xile i, sobretot, Argentina, i després a Amèrica del Nord, Mèxic i els Estats Units. Durant els sis anys que va sojornar a Amèrica del Sud va dur a terme 66 ascensions, de les quals cal destacar la realitzada al Cerro Blanco Olomquimini (5.200 m.), que, segons va explicar ell mateix a Josep Pla (*Homenots*), va ser una primera ascensió dirigida per ell, i l'última d'aquelles terres, la realitzada el mes de novembre de 1945, al Cerro del Plata, de 6.310 metres, que representa, sens dubte, el seu rècord d'altitud. Durant el període següent, també de sis anys, del 1946 al 1951, inclusivament, Coromines duu a terme 36 excursions a les muntanyes dels Estats Units i tres en terres mexicanes. L'any 1952 inaugura l'activitat excursionista amb l'ascensió al Castelo dos Mouros, de Sintra (Portugal), i l'acaba amb una última excursió a les muntanyes dels Estats Units. Ja reintegrat plenament al país, Coromines prossegueix amb intensitat la seva activitat excursionista, ara ja amb decidides finalitats lingüístiques. Aquesta activitat durant l'any 1963, per exemple, és realment frenètica. Deixa constància de 103 itineraris per terres del Pirineu, Mallorca i, especialment, el País Valencià.

La prosa de Coromines, en aquests textos, és eminentment funcional, amb descripcions minucioses, tant del paisatge com de les incidències de l'excursió, sense excessos retòrics ni filigranes estilístiques. Podríem dir que és la pròpia del nostre llenguatge excursionista. La narració adopta l'ús de la primera persona, que algun cop abandona i recorre a l'estil impersonal propi d'una guia itinerària, amb l'ús habitual de la passiva pronominal: «Se surt de Centelles...». Sol mesurar

la distància amb quarts, mitges hores i hores. És bo de fer observar que diu sistemàticament «un quart» i «tres quarts» (a vegades «tres quarts llargs»), i no «un quart d'hora» i «tres quarts d'hora», i també «cinc quarts», que, però, alterna, algun cop, amb «una hora i quart». No deixa d'indicar mai qui són els seus companys, però són certament nombroses les excursions que duu a terme sense companyia, la narració de les quals inicia invariablement amb la frase «Surto sol».

En el transcurs de les seves excursions Joan Coromines va practicar assíduament la fotografia. Un plec que en conté vint-i-sis, òbviament en blanc i negre, il·lustra el contingut d'aquest volum, que inclou també una relació dels seus companys d'excursió, en la qual trobem personatges tan coneguts com Pompeu Fabra, Josep Maria Batista i Roca, Josep Maria de Casacuberta, Jordi Maragall, Jaume Miravittles, Lluís Nicolau d'Olwer, Albert Oliveras, Josep Picó i Martí, Emili Vallès, Pau Vila, el doctor Pere Gabarró, els tres germans Arnalot i, encara, els mateixos germans de l'eminent lingüista.

L'autor d'aquestes ratlles no sabia acabar-les sense recordar que una vegada l'atzar el va fer coincidir a la muntanya amb Joan Coromines, i va tenir el goig de mantenir-hi una bona conversa. Va ser el dia 16 d'abril de 1961 (itinerari 706), al cim de la Mola, de Sant Llorenç del Munt. Aquell dia Coromines anava acompanyat per la seva muller i per Joan Lluís, pastor i folklorista mallorquí, un personatge singular, que, entre altres coses, va ser un dels informants de Coromines pel que fa al parlar de la seva contrada.

VENY, Joan: *De geolingüística i etimologia romàniques*, José Enrique Gargallo Gil i Maria Reina Bastardas (eds.), Barcelona: Universitat de Barcelona, 2012; «Homenatges»

ALBERT JANÉ

Institut d'Estudis Catalans

ajane@iec.cat

Aquest volum d'homenatge al professor Joan Veny i Clar, guardonat, amb tota la justícia, amb el darrer Premi d'Honor de les Lletres Catalanes, aplega vint-i-nou treballs de l'eminent dialectòleg mallorquí (Campos, 1932), relacionats amb les matèries que el títol indica clarament i que havien vist la llum anteriorment en publicacions diverses.

En la seva nota preliminar, els editors, José Enrique Gargallo Gil i Maria Reina Bastardas, reconeixen el mestratge que han rebut de Joan Veny, romanista com cal, ben legitimat per obres de referència com *Els parlars catalans*, i l'*Atlas Lingüístic del Domini Català* (ALDC), reivindiquen també el seu perfil científic de romanista cabal, pots ser encara no prou ben conegut a casa nostra. Efectivament, segons les seves paraules, remarquen els editors, del català estant, cal «obrir